

Ronde 2

Reinhild Vandekerckhove & Lisa Hilte
 Universiteit Antwerpen
 Contact: Reinhild.Vandekerckhove@uantwerpen.be
 Lisa.Hilte@uantwerpen.be

‘Met wie schrijf ik?’ De impact van de gesprekspartner op de chattaal van Vlaamse jongeren

1. Inleiding

We hebben de afgelopen jaren heel wat onderzoek verricht naar de schrijfstijl van jongeren in informele socialemediacontexten. Daarbij keken we in de eerste plaats naar het profiel van de ‘schrijver’. Zo ontdekten we dat het online taalgebruik van meisjes in bepaalde opzichten sterk verschilt van dat van jongens, en dat jonge tieners een grotere voorliefde vertonen voor bepaalde genrekenmerken dan oudere tieners. Ook het opleidingsniveau van de jongeren blijkt een effect te hebben. Maar wat is het effect van de gesprekspartners? Heeft ook de genderidentiteit, de leeftijd of het opleidingsniveau van de ontvanger(s) een impact op de schrijfstijl van de zender? Dat is het onderwerp van het onderzoek waarover we hier rapporteren. We zitten daarmee op het studiegebied van ‘taalaccommodatie’.

Taalaccommodatieonderzoek spitst zich toe op de vraag in welke mate mensen zich in hun communicatief gedrag aanpassen aan (het taalgedrag van) de geadresseerde. In principe zijn er drie scenario’s, maar het meest voor de hand liggend is een zekere mate van convergentie: om *goodwill* te creëren, een fijne connectie tot stand te brengen of vanuit een drang naar sociale bevestiging zijn mensen vaak geneigd om de talige afstand ten opzichte van de gesprekspartner te verkleinen. Met andere woorden: om te accommoderen. Wie daar helemaal geen behoefte aan heeft en liever een zekere distantie in acht neemt ten aanzien van de geadresseerde(n), kan echter ook gaan voor een soort van status quo (geen accommodatie dus) of voor een uitvergroting van de verschillen (divergentie). Dit soort patronen is uitvoerig bestudeerd voor gesproken communicatie. Geschreven online communicatie werd tot nu toe ietwat stiefmoederlijk behandeld binnen dit onderzoeksveld. En daar probeert ons onderzoek verandering in te brengen.

2. Het corpus

Het onderzoeksmateriaal bestaat uit een omvangrijke collectie privé-chatconversaties van Vlaamse scholieren. De conversaties werden gevoerd via de media *WhatsApp* en

Facebook Messenger. Dankzij de gewaardeerde medewerking van leerkrachten en directies, kon de dataverzameling via de scholen van de jongeren plaatsvinden. We bezochten aso-, tso- en bso-opleidingen en verzamelden data van jongens en meisjes uit alle jaren van het secundair onderwijs. Zowat alle deelnemers aan het onderzoek zijn bijgevolg tussen 13 en 20 jaar oud. Uiteraard gebeurde het doneren van de gesprekken – die overigens niet in de schoolcontext tot stand kwamen – op vrijwillige basis, en werd toestemming gevraagd voor de wetenschappelijke studie ervan. De zowat 450.000 berichten die het corpus rijk is, werden volledig geanonimiseerd.

3. Twee genrekenmerken

Voor de bevindingen die we zo meteen presenteren, focussen we op twee genrekenmerken of – beter – op twee clusters van typische kenmerken van informele online communicatie, meer bepaald op ‘expressieve kenmerken’ en op ‘spreektaalkenmerken’. De expressieve kenmerken zijn zogenaamde compensatorische kenmerken: ze compenseren namelijk voor de afwezigheid van allerlei aspecten van non-verbale communicatie die een evidentie zijn in *face-to-face*contact, bijvoorbeeld ‘intonatie’, ‘stemvolume’ en ‘gezichtsuitdrukkingen’. In geschreven online communicatie moeten andere strategieën ingezet worden. Zo worden, onder meer door het gebruik van emoji (👍😬😄), letterherhaling (*nnnnniice!*) en hoofdlettergebruik (*HOERA*), expressieve signalen overgebracht die essentieel zijn voor een goed begrip van de inhoud van een boodschap en vooral ook van de intentie en gemoedsgesteldheid van de zender. De spreektaalkenmerken hebben dan weer te maken met de aard van de interactie: het gaat nu eenmaal om levendige en spontane babbels die vaak gekenmerkt worden door snelle beurtwisselingen. In de conversaties wordt de dynamiek van gesproken interactie benaderd en dat laat zich ook aflezen aan het taalgebruik: heel wat spreektaalige kenmerken (‘tussentaal’, ‘dialect’, ‘regiolect’, ‘sociolect’) vinden hun weg in informele schrijftaal op sociale media. Typerend is bijvoorbeeld dat de eind-t bij korte functiewoorden vaak niet wordt weergegeven (*da is nie waar*).

4. Het effect van het profiel van de ontvanger

In onze vorige studies kwam een opmerkelijk genderverschil aan de oppervlakte dat zich als volgt laat samenvatten: meisjes gebruiken veel meer expressieve kenmerken, jongens aanzienlijk meer spreektaalkenmerken. Maar wat gebeurt er nu als jongens en meisjes met elkaar communiceren? Als we ons baseren op studies in verband met accommodatiegedrag in mondelinge interactie moet de hypothese als volgt luiden: als er al sprake is van accommodatie (wat niet altijd het geval is), dan zal die vooral van de kant van de meisjes komen. Het verrassende is echter dat die hypothese helemaal niet bevestigd wordt: het zijn namelijk vooral de jongens die de meisjes tegemoet komen, en wel door hun gebruik van expressieve kenmerken als emoji significant op te drijven.

Dat doen ze vooral in één-op-één chats. In groepsgesprekken is de aanpassing veel minder uitgesproken.

Ook in conversaties tussen tieners met verschillende opleidingsniveaus gebeurt iets interessants met de expressieve kenmerken. Hoewel het gebruik van expressieve kenmerken zeker niet gebonden is aan bepaalde opleidingsniveaus, zijn er duidelijke frequentieverschillen. Bso'ers, zo bleek uit onze eerdere studies, gebruiken aanzienlijk meer expressieve kenmerken dan aso'ers en tso'ers. En het lijkt erop dat daar een zeker bewustzijn rond bestaat, want tieners uit aso en tso gebruiken meer expressieve kenmerken als ze met tieners uit bso chatten, zowel in groepchats als in één-op-één-gesprekken. Het is overigens niet zo dat de spreektaalkenmerken helemaal niet in beeld komen, maar het patroon voor dat soort kenmerken is minder goed te duiden.

Dat ligt anders bij de communicatie tussen verschillende generaties. Wij bestuderen niet hoe ouderen communiceren met jongeren, want de 'ouderen' maken geen deel uit van ons corpus, maar we weten wel wanneer de jongeren in ons corpus met volwassenen chatten, en we kunnen bijgevolg wel degelijk analyseren wat dat doet met hun taalgebruik. Nu blijkt dat jongeren zowel het gebruik van spreektaalkenmerken als dat van expressieve kenmerken significant terugschroeven in online communicatie met volwassenen. Ook hier maakt het aantal gesprekspartners niets uit. Het online taalgedrag van volwassenen vormt, zoals gezegd, niet ons studieobject, maar uit internationaal onderzoek weten we dat de oudere generaties de bewuste kenmerken effectief veel minder frequent gebruiken. Het ziet er dus naar uit dat jongeren een correcte inschatting maken van het taalgedrag en de talige voorkeuren (of afkerigheden) van hun oudere gesprekspartners en zich daaraan aanpassen.

5. Besluit: accommodatie en registergevoeligheid

In 2019 publiceerde de Nederlandse Taalunie een geactualiseerde visietekst over taalvariatie en taalvariatiebeleid (zie: <https://taalunie.org/actueel/59/visietekst-taalvariatie-en-taalvariatiebeleid-geactualiseerd>). Voor het beleidsdomein 'onderwijs' pleit de tekst sterk voor een focus op registergevoeligheid: "het is van belang dat kinderen en adolescenten leren welke variëteit al dan niet passend is in een bepaalde context". Het onderzoek dat we hier gepresenteerd hebben, biedt voor leerkrachten wellicht een gedroomd aanknopingspunt. Jongeren schrijven er namelijk niet zomaar op los op sociale media. Ze houden rekening met hun gesprekspartners en komen hen op talig vlak tegemoet. Die vaststelling kan een mooi startpunt vormen voor reflectie over 'gepast taalgedrag'. Welke taalvariëteit is 'passend' in welke context? Hoe wordt geschakeld? Welke kenmerken worden bewust ingezet of achterwege gelaten, en welke taalkenmerken kunnen jongeren veel moeilijker manipuleren? In de bestudeerde sociale mediacontext is de gesprekspartner de *trigger* voor aanpassing van het taalgedrag, maar de stap naar situationele taalvariatie is snel gezet.

Referenties

- Hilte, L., R. Vandekerckhove & W. Daelemans (2020). “Linguistic accommodation in teenagers’ social media writing: Convergence patterns in mixed-gender conversations”. In: *Journal of Quantitative Linguistics*. Online raadpleegbaar op: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8435778/>.
- Hilte, L., W. Daelemans & R. Vandekerckhove (2021). “Interlocutors’ age impacts teenagers’ online writing style: Accommodation in intra- and intergenerational online conversations”. In: *Frontiers in Artificial Intelligence* 4. Online raadpleegbaar op: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/frai.2021.738278/full>.
- Hilte, L., W. Daelemans & R. Vandekerckhove (onder review). “Communicating across educational boundaries: Accommodation patterns in adolescents’ online interactions”. In: *Applied Linguistics Review*.